

I. Topolski, Rafał Czachor

"Białoruś w stosunkach międzynarodowych", red. I. Topolski, Lublin 2009 : [recenzja]

Wschodnioznawstwo 4, 213-217

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Białoruś w stosunkach międzynarodowych, I. Topolski (red.),
Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009, ss. 334
(Rafał Czachor)

Rozpad Związku Radzieckiego przyniósł pojawienie za wschodnią granicą Polski szeregu nowych, niepodległych państw. Jednym z nich jest Republika Białoruś, bezpośredni sąsiad Polski, kraj będący – ze względu na swoje położenie – ważnym elementem systemu regionalnego bezpieczeństwa. Od początku lat 90. XX wieku Polska chętnie widziałaaby swoich wschodnich sąsiadów, w tym Białoruś, na drodze europeizacji, w gronie państw dążących do integracji ze strukturami zachodnioeuropejskimi. Niestety, mające miejsce na Białorusi tendencje, negatywnie oceniane w Warszawie (zamrożenie reform politycznych i gospodarczych, antydemokratyczny kurs prezydenta Aleksandra Łukaszenki) spowodowały, że w polsko-białoruskich stosunkach dwustronnych nie wykorzystano wszystkich potencjalnych możliwości, wypływających z sąsiedztwa oraz wspólnego dziedzictwa i tradycji. Do Republiki Białoruś przyłgnęło określenie ostatniej dyktatury w Europie, kraj ten stał się w powszechnej opinii synonimem zacofania i siermiężności, co dowodzi o braku wiedzy o realiach sąsiedzkiego kraju. Także w nauce obserwujemy pewien brak, niedosyt związany ze stosunkowo niewielką uwagą poświęcaną sprawom polityki wewnętrznej i międzynarodowej Republiki Białoruś. Z tym większą uwagą warto odnotować pracę zbiorową pod redakcją Ireneusza Topolskiego, zatytułowaną *Białoruś w stosunkach międzynarodowych*.

Omawiana publikacja to solidne, spójne studium z zakresu białoruskiej aktywności w życiu społeczności międzynarodowej. Praca podzielona została na cztery części tematyczne, utrzymano logiczną konwencję analizy w pierwszej kolejności uwarunkowań polityki kraju, a następnie przedstawiając obszary jej praktycznej realizacji.

Część pierwszą, zatytułowaną *Uwarunkowania wewnętrzne polityki zagranicznej Białorusi*, otwiera artykuł Bożeny Dziemidok-Olszewskiej *Konstytucyjne ośrodki decyzyjne Republiki Białoruś*. Rozważania autorka rozpoczyna od stwierdzenia, że do czasu upadku ZSRR Białoruś nigdy nie posiadała suwerenności, a społeczeństwo białoruskie cechował brak świadomości narodowej. W pierwszych latach niepodległości funkcjonował system organów państwowych z czasów radzieckich. Kres tej sytuacji przyniosło przyjęcie konstytucji RB w 1994 r. Ustawa zasadnicza odpowiadała standardom zachodnioeuropejskim, cechując

się demokratycznym charakterem. Wiodącą rolę w systemie władzy RB odgrywa prezydent, którego kompetencje rozszerzono w wyniku referendum państwowego w 1996 r. Autorka artykułu szczegółowo przedstawia zakres uprawnień poszczególnych organów państwowych oraz ukształtowany system władzy, poprzedzając wywód informacją o okolicznościach reformy, które wywołały głęboki kryzys polityczny na Białorusi oraz oskarżenia o autorytaryzm Łukaszenki. Kończąc rozważania, autorka stwierdza, że istniejący na Białorusi system polityczny wynika z historycznych doświadczeń narodu białoruskiego, a emanacją sposobu skutecznych rządów jest mechanizm wertykalny – kontroli i podległości wszystkich organów państwowych prezydentowi RB.

Artykuł *Kulturowo-cywilizacyjna tożsamość społeczeństwa Białorusi* autorstwa Ryszarda Radzika porusza bardzo ważny aspekt, mający niebagatelny wpływ na kształtowanie się stosunków międzypaństwowych. Jest oczywistym stwierdzenie, że partnera, tym bardziej bliskiego sąsiada, należy dobrze poznać. Bezpośrednie sąsiedztwo niesie jakkolwiek pewne zagrożenie – może powodować przekonanie, że o sąsiedzie wie się wszystko. W przypadku Polski dość często pomija się bądź zapomina fakt istnienia odrębnej, indywidualnej tożsamości wschodniego sąsiada. W swoim artykule Ryszard Radzik prześledził od źródeł historię narodu białoruskiego. Białorusini, będąc wciąż w istocie narodem *in statu nascendi*, charakteryzują się świadomością, tożsamością słabszą niż narody zachodnioeuropejskie. Badacz omawia szereg problemów związanych z kształtowaniem się narodu położonego między dwoma silniejszymi żywiołami – polskim i rosyjskim. Podkreśla także szereg panujących obecnie osobliwości, m.in. fakt, że język narodo- wy, jego publiczne używanie jest uważane za demonstrację postawy politycznej; niepodległe państwo narodowe nie jest wartością samą w sobie, będąc traktowane jako instytucja socjalna, zapewniająca byt.

Tomasz Browarek w artykule *Struktura narodowościowa i społeczna Białorusi* przedstawia strukturę narodowościową i społeczną kraju oraz dynamikę jej zmian. Oprócz składu etnicznego RB przedstawiono strukturę społeczeństwa w kontekście językowym, wieku, wykształcenia czy zawodu. Autor w dużym stopniu bazuje na wynikach przeprowadzonego w 1999 roku spisu powszechnego RB.

Artykuł Tomasza Olejarza *Kwestie praw człowieka na Białorusi* koncentruje się na dwóch ważkich obszarach: po pierwsze, omawia polityczne uwarunkowania braku ochrony praw człowieka, stwierdzając, że aparat władzy prezydenta Łukaszenki odpowiada za złą sytuację, po drugie, prezentuje i omawia katalog naruszeń praw człowieka w tym kraju. W konkluzji autor zajmuje stanowisko, że deficyt realnej ochrony praw człowieka w RB pogłębia się. Zauważa on, iż obecnie brak realnych czynników wewnętrznych i zewnętrznych, które mogłyby przynieść zmianę na lepsze w omawianej materii.

Agata Wierzbowska-Miazga w artykule *Koncepcje polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Białorusi* zarysowała treść najważniejszych dokumentów dotyczących

rzeczonej sfery. Zauważyć należy, że polityka zagraniczna Mińska jest zorientowana na wektor wschodni i bliską współpracę z Rosją. Założenia dla kierunku zachodniego polityki zagranicznej Białorusi rysują się mniej precyzyjnie, co dowodzi faktu, iż obszar ten zajmuje stosunkowo mniej ważną pozycję. Sytuacja taka ma miejsce w warunkach deklarowanej wielowektorowości – polityki równoważenia przez Mińsk wpływów Wschodu i Zachodu. Jak stwierdza autorka, w bliskiej perspektywie nie można spodziewać się zasadniczych przewartościowań w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa Białorusi, choć zauważalne są kroki zmierzające ku poprawie stosunków z Zachodem.

W drugiej części omawianej pracy umieszczono artykuły poświęcone pozycji międzynarodowej Białorusi. Krzysztof Iwańczuk omówił pozycję geopolityczną Białorusi, charakteryzując ten kraj jako obszar ważny geopolitycznie i geostrategicznie, zajmujący węzłową pozycję w transporcie na szlaku Wschód-Zachód.

W analizie *Pozycja ekonomiczna Białorusi* Katarzyny Marzędy znajdujemy informacje, że Białoruś to kraj wysokoprzemysłowy, lecz pozbawiony własnej bazy surowcowej. W takich warunkach kraj jest bardzo uzależniony od Federacji Rosyjskiej – dostawcy zasobów naturalnych, ale i głównego odbiorcy białoruskich towarów. Autorka przedstawia dwa scenariusze pozycji ekonomicznej Białorusi: pierwszy – utrzymanie więzi z Rosją, oparte na koniunkturalnych przesłankach, prowadzące do utraty przez Mińsk kontroli nad własną gospodarką; drugi – dynamizacja współpracy Białorusi z Unią Europejską, związane z koniecznością prowadzenia długotrwałych i trudnych reform w kraju.

Artykuł *Pozycja militarna Białorusi* Ireneusza Topolskiego kompleksowo przedstawia zagadnienia militarne. Autor podkreśla niełatwe okoliczności kształtowania się Sił Zbrojnych Białorusi: chaos związany z demontażem ZSRR, ogromna liczebnie armia radziecka, przekształcana w siły narodowe republik postradzieckich, problem broni jądrowej na terytorium Białorusi czy też dominacja etnicznych Rosjan w kadrze oficerskiej Białoruskiego Okręgu Wojskowego. Następnie badacz omawia pozycję sił lądowych, powietrznych i paramilitarnych Białorusi, przedstawia dynamikę wzrostu wydatków militarnych RB oraz porusza zagadnienie białoruskiego uczestnictwa w międzynarodowym handlu uzbrojeniem. Autor zauważa, iż pozycja militarna kraju wobec jego wielkości jest wysoka, charakteryzuje się rozbudowanymi strukturami siłowymi, liczniejszymi od armii regularnej.

Część trzecia recenzowanej pracy zatytułowana została *Białoruś w stosunkach dwustronnych*. Rozpoczyna ją analiza Ireneusza Topolskiego *Stosunki białorusko-rosyjskie*, omawiająca najważniejszy obszar międzynarodowej aktywności Białorusi. Podkreślić należy, że dwa kraje stworzyły rozbudowane podstawy integracyjne, których najwyższą formą jest powstałe w 1999 r. Państwo Związkowe. Autor zauważa, że białorusko-rosyjskie stosunki bilateralne są bardzo złożone. Proces integracji politycznej od kilku lat znajduje się w fazie zamrożenia. Białoruś pozostaje bardzo silnie uzależniona od Rosji gospodarczo, a dominującym problemem

są kwestie dostaw na Białoruś surowców energetycznych. Obszarem, na którym współpraca rozwija się stosunkowo najlepiej pozostaje współpraca wojskowa.

W artykule *Stosunki Republiki Białoruś z Ukrainą* Tomasz Kapuśniak scharakteryzował uwarunkowania relacji dwustronnych, ich bazę prawną oraz okoliczności kształtowania kontaktów politycznych. Autor zauważa, że sąsiedzkie kraje nie nadawały sobie dużego znaczenia. Charakter stosunków bilateralnych rozpatrywany jest w kontekście takich wydarzeń jak „pomarańczowa rewolucja” czy uczestnictwo Kijowa w GUAM, co dość jednoznacznie określa polityczną postawę Ukrainy i zdecydowanie ogranicza pole dialogu z Białorusią Aleksandra Łukaszenki.

Anglojęzyczny tekst Pauliny Pospiesznej-Śmiglak *U.S. – Belarus Relations* przedstawia problematykę stosunków białorusko-amerykańskich. Autorka stwierdza, że postępowanie Waszyngtonu wobec Białorusi jest warunkowane przestrzeganiem praw człowieka. Deficyt demokracji w tym kraju powoduje, iż dialog sprowadzony został do minimum.

W artykule *Stosunki Białorusi z Polską* Mirosław Habowski scharakteryzował relacje dwustronne, wychodząc ze stanowiska, że prozachodniość Warszawy i prorosyjskość Mińska w sposób dojmujący wpływa na ich charakter i rezultaty. Badacz wytyka błędy polskiej polityki wobec wschodniego sąsiada, w pierwszej kolejności podkreślając, że polska klasa polityczna nie zauważa cywilizacyjnej odrębności Białorusi, przynależącej do cywilizacji prawosławnej. Polska stawia się w pozycji „państwa bożego” i nadaje sobie prawo do moralnych ocen i ingerencji w wewnętrzne sprawy suwerennego państwa. Takie postępowanie w zasadzie wyklucza możliwość porozumienia. Autor stwierdza, że konieczna jest poprawa stosunków dwustronnych, a możliwa jest ona choćby drogą minimalizacji konfliktów, wprost wynikających z polskich „demokratycznych krucjat” wymierzonych w Białoruś.

W artykule Bartosza Bojarczyka *Stosunki białorusko-irańskie* scharakteryzowano sojusz dwóch państw, bazujący na międzynarodowej izolacji Mińska i Teheranu. Autor twierdzi, że zakres i charakter kooperacji jest określany przez władze rosyjskie. Oprócz głosów politycznego wsparcia, kraje rozwijają w pewnym stopniu współpracę w zakresie energetyki i dostaw broni. Trwałość sojuszu białorusko-irańskiego wydaje się, zdaniem autora, wątpliwa – ewentualna zmiana systemu w którymś z państw w zasadzie wykluczy możliwość rozwijania bliższej współpracy.

Część czwarta omawianej pracy została poświęcona uczestnictwu Białorusi w organizacjach międzynarodowych. Marcin Orzechowski przedstawił stosunki Białorusi ze Wspólnotą Niepodległych Państw. Autor artykułu pisze, że charakter uczestnictwa Mińska w strukturze pozostaje wektorem pochodnym stosunków białorusko-rosyjskich. Mińsk, będący siedzibą Sekretariatu WNP, deklaruje wolę rozwoju organizacji, jednak w praktyce stała się ona forum dyskusyjnym przywódców republik postradzieckich.

W artykule *Stosunki Unii Europejskiej z Białorusią* Andrzej Dumała zauważa, iż wybór Aleksandra Łukaszenki na prezydenta RB spowodował regres w dialogu białorusko-unijnym. Władze unijne wychodzą z założenia, że jedynie powrót Mińska na ścieżkę demokratyzacji może przyczynić się do poprawy relacji dwustronnych. Działania Brukseli bazują na zasadzie warunkowości, gdzie obietnice ożywienia dialogu związane są z oczekiwaniem wypełnienia przez Mińsk postulatów demokratyzacji. Autor artykułu stawia tezę, że oferta UE nie może być dla białoruskich władz atrakcyjna i współpraca z Brukselą nie jest rozpatrywana w Mińsku jako alternatywa dla partnerstwa białorusko-rosyjskiego.

Artykuł *Stosunki Białorusi z Radą Europy i Organizacją Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie* Jakuba Olchowskiego stawia tezę, że niedemokratyczny charakter białoruskich rządów znacząco odbija się na relacjach Mińska z tymi organizacjami. Republika Białoruś, jako w istocie jedyne państwo na kontynencie pozostaje poza strukturami Rady Europy. Autor wyjaśnia, dlaczego taka sytuacja ma miejsce oraz prognozuje, że nie zmieni się ona w najbliższym czasie. Charakteryzując stosunki Białorusi z OBWE konstatuje on, że główną płaszczyzną zainteresowania pozostają prawa człowieka i stan ich przestrzegania na Białorusi.

Omawianą publikację kończy analiza Katarzyny Marzędy *Stosunki Białorusi z Organizacją Narodów Zjednoczonych*. Należy podkreślić, że Białoruska SRR była jednym z założycieli ONZ. Będąc pod całkowitą kontrolą władz centralnych ZSRR, Białoruska SRR miała pewien udział w działalności Organizacji, zwłaszcza w zakresie ścigania zbrodni wojennych i nierozprzestrzeniania broni masowej zagłady. Uzyskanie przez RB niepodległości stworzyło szansę na pełnowartościowy udział w pracach ONZ, jednak – jak konstatuje autorka – izolacjonistyczna polityka A. Łukaszenki znalazła odbicie w ograniczeniu zakresu współpracy Mińska z Organizacją Narodów Zjednoczonych.

Recenzowana praca jest solidnym, zwięzłym studium, poruszającym najważniejsze aspekty związane z uczestnictwem Republiki Białoruś w stosunkach międzynarodowych. Mimo że z zadowoleniem możemy odnotować rosnącą liczbę publikacji dotyczących problematyki białoruskiej, dla szerszego grona odbiorców kraj ten wciąż pozostaje *terra incognita*. Starannie wydana praca pod redakcją Ireneusza Topolskiego z pewnością w pewnym stopniu wypełnia istniejące luki w wiedzy na temat naszego bliskiego sąsiada.